

6-сабақ

6-тақырып

«Өшпенділік тілін»
қолданбауды ескерту: әдістер
мен инструменттер

Тақырыпшалар

- «Өшпенділік тілін» анықтау әдістері мен инструменттері
- «Өшпенділік тіліне» әрекет ету әдістері мен инструменттері

Пәндер интеграциясы

«Медиа және ақпарат бойынша сауат», «Журналист этикасы», «Медиаэтика», «Қазіргі орыс тілі», «Қазіргі қырғыз тілі», «Ана тілінің стилистикасы мен сөйлеу мәдениеті», Журналистика негіздері», «Сыни ойлау негіздері».

Сабақ мақсаттары

Танымдық:

- студенттер медиасауат, әшкерелеуші лексика, стилистика жағынан төмендетілген лексика, окказионал сөздер, агрессиялы метафора ұғымдарын түсіндіре алады;
- студенттер мәтінде агрессиялы лексика мен «жеккөрініш тілі» бар-жоғын анықтай алады;
- студенттер ақпаратпен жұмыс істей алады.

Әлеуметтік-эмоциялық:

- студенттер өз өміріне «өшпенділік тілінің» ықпалын анықтай алады;
- студенттер «өшпенділік тілінің» белгілерін, мақсатын, таралу механизмдерін атай алады;

– студенттер «жұмсақ», «орташа» және «қатты» «өшпенділік тіліне» не жататынын түсіндіре алады.

Мінез-құлыққа қатысты:

– студенттер «өшпенділік тілін» анықтауға қолданылатын белгілі бір әдісті түсіндіре алады;

– студенттер біреулермен сөйлескен кезде «өшпенділік тілін» қалай қолданбауға болатыны туралы шешімін айта алады;

– студенттер құрметтеу лексикасын, «келісім тілін» таңдайды;

– студенттер ақпаратпен жұмыс істеуді үйренеді.

Сабақ өткізу уақыты	1 сағат 20 минут
Сабақ өткізу әдістері	Дискуссия, шағын дәріс, ашық және жабық сұрақтар, ақпарат көздерімен жұмыс істеу, слайд көрсету.
Бағалау әдістері	Өзін өзі бағалау парағы
Негізгі ұғымдар	Медиасауат, ақпаратты қолдану сауаты, фактчекинг, фейк, стилистика жағынан төмендетілген лексика, сөйлеу агрессиясы.
Қажет ресурстар	Слайдта немесе флипчартта көрсетілген сабақ мақсаттары, А4 форматындағы параққа жазылған әріптер, видеопроектор, компьютер, маркерлер, тақта, скотч.

Сабақ жоспары

1. ҮЙІРУ

«ФОТОФИКСАЦИЯ» ЖАТТЫҒУЫ

Қажет материалдар: БАҚ пен әлеуметтік желілерден басып шығарылған 20 фотосурет.

Өткізу әдістемесі.

Оқытушы үстелге фотосуреттерді жайып, студенттердің әрқайсынан солардың арасындағы «өшпенділік тілі»/«жеккөрініш тілі» тақырыбына мейлінше жарқын мысал бола алатын біреуін таңдап алуды өтінеді. Фотосуреттер сабақ өтіп жатқан елдегі сюжетке қатысты болғаны дұрыс. Фотосуреттің келесі бетіне оның мазмұнын қысқаша жазуға да болады, бірақ студенттерден оны топ болып талқылау басталмайынша оқымауды өтіну керек.

ТАЛДАУҒА ҚАЖЕТ СҰРАҚТАР

1. Фотосуретте кім бейнеленген?
2. Фотосурет не туралы?
3. Оны көргеннен кейін жалпы пікіріңіз қандай болды?
4. Бұл фотосурет қандай сезім туғызды?
5. Бұл фотосурет қайдан шықты, кім түсірді, ол не үшін және қалай пайдаланылуы мүмкін деп ойлайсыз?
6. Не нәрсе фотоға түсірілген оқиғаның «өшпенділік тіліне»/«жеккөрініш тіліне» қатысы барын білдіруі мүмкін?
7. Бұл фотосуретке қандай атау берер едіңіз?

2. АҚПАРАТПЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ

Өткізу әдістемесі.

Интернеттен, әлеуметтік желілерден алынған ақпаратпен жұмыс істеу барысында студенттермен бірге үш мәселені талқылау керек:

1. Мәтінмен жұмыс істеген кезде ондағы «өшпенділік тілін» байқау үшін не нәрсеге мән беру керек?
2. Интернеттегі «өшпенділік тіліне» қалай әрекет ету керек?
3. Коммуникация кеңістігінде, біреумен әңгімелесу барысында, интернетте «өшпенділік тілін» жою үшін не істеу керек?

3. ӨРЕКЕТ ЕТ

Онлайн кеңістіктегі мінез-құлық ережелерімен жұмыс істеу.

Өткізу әдістемесі.

Оқытушы студенттерді шағын топтарға бөліп, оларға онлайн коммуникацияның, әлеуметтік желілерде сөйлесу ережелері мен этика принциптерінің жадынамасын дайындауды тапсырады. Әр топ дайындағанын көрсетіп, бір-бірін толықтырады, соңында ортақ бір жадынама жасалады. Ол «өшпенділік тілінен» «диалог тіліне» көшу туралы нұсқаулық болады.

ТАЛҚЫЛАУҒА ҚАЖЕТ СҰРАҚТАР

- Бұл ережелерді интернет-қолданушылардың кез келгені түсініп, пайдалана алады деп есептейсіз бе?
- Ережелеріңіз не нәрсеге негізделген?
- Осы сөйлесу ережелерін, мәдениетін «келісім тілінде» қалай насихаттамақсыз?
- Бұл жадынаманы ең әуелі кімге пайдалануға берер едіңіз: саясаткерлерге ме, ата-анаға ма, группаластарға ма, әлеуметтік желідегі френдтерге ме? Неге?

«ӨШПЕНДІЛІК ТІЛІМЕН» ҚАЛАЙ КҮРЕСЕМІН?» АТАЛАТЫН ЖАТТЫҒУ

Өткізу әдістемесі.

Оқытушы студенттерді 3-4 адамнан шағын топтарға бөледі, топтар «Өшпенділік тілінен» «диалог тіліне» көшу жолым қандай?» немесе «Өшпенділік тілімен» қалай күресемін?» деген сұраққа бас қатырып, жауаптарын флипчартқа жазуы керек, содан кейін жалпыға оқып береді де, тұжырым жасайды.

Оқытушыға арналған кеңес.

Осы курстың алғашқы сабағындағы «Жеке тәжірибе» жаттығуын студенттердің есіне салуға болады, ол кезде студенттер «өшпенділік тіліне» кезіккен жағдайларын айтып, пікір алмасқан еді, «жеккөрініш тілін» қандай белгілер бойынша анықтауға болатынын айтқан еді.

БЕРІЛУІ МҮМКІН ЖАУАПТАР:

- БАҚ-тағы, әлеуметтік желілердегі ақпаратты дұрыс оқу.
- Онлайн коммуникация этикасын үйрену.
- Фактіні фейктен ажырата алуды үйрену.
- Жөнді, зорлықсыз, толерант лексиканы қолдануды үйрену.
- Сыни ойлау.
- Медиа және ақпарат саласында сауатты болуды үйрену.
- Манипуляцияларға, үгіт-насихатқа берілмеу.
- Өз ортаңда ақпарат және медиа бойынша сауатты дамыту.
- Медиа және ақпарат бойынша сауат принциптерін насихаттайтын қоғамдық кампанияларға қатысу.
- Халықтың әртүрлі тобына медиа және ақпарат сауаты бойынша дәріс, сабақ, тренинг өткізу.
- Медиа және ақпарат бойынша сауат принциптеріне, адам құқықтарына және журналистиканың этика нормалары мен халықаралық стандарттарына негізделген ақпарат өнімдерін жасау мен тарату.

4. ҚОРЫТЫНДЫ ШЫҒАРУ

Не білдім? Нені үйрендім?

Қорытындылау кезеңінде «Анаграмма» жаттығуын орындап көріңіз дейміз.

«АНАГРАММА» ЖАТТЫҒУЫ

Қажет материалдар:

«Ө-Ш-П-Е-Н-Д-І-Л-І-К Т-І-Л-І-Н-Е
Қ-А-Р-С-Ы-М-Ы-З! Б-І-З К-Е-Л-І-
-С-І-М Т-І-Л-І-Н Т-А-Ғ-Д-А-Й-
М-Ы-З!»

деген фразаның жеке-жеке басып шығарылған әріптері. Әріптердің өлшемі альбом ориентациясындағы А4 форматты параққа төртеуі ғана сыятындай болуы керек. Оларды жеке-жеке қиып алып, араластыру керек.

Өткізу әдістемесі.

Әр студент кездейсоқ тандап, үшеуден көп емес әріп алуы керек, содан кейін оқытушы олардан курс сабақтарында не білгенін, курс қандай мәселеге арналғанын, студенттер одан не күткенін, қандай тақырыптар талқыланғанын және бұл процесте олар үшін не маңызды болғанын ойлауды өтінеді. Студенттер қолындағы әріптердің әрқайсынан басталатын фразаларды немесе ассоциацияларды жазып, курсқа қатысты әсерін, ойын жеткізуі керек. Әрқайсы жауап беріп болған соң оқытушы олардан әріптерді қосып, құрстың алты сабағының мәнін білдіретін бір фраза құрастыруды өтінеді.

Ақпаратқа шолу жасау

«ӨШПЕНДІЛІК ТІЛІН» АНЫҚТАУ ӘДІСТЕРІ МЕН ИНСТРУМЕНТТЕРІ

Курсымыздың бұған дейінгі сабақтарында көз жеткізген едік, «өшпенділік тілі» таралатын сфера шамадан тыс кең; мұндай тіл лексикасы ресми-іскерлік коммуникацияда да (саясаткерлер мен қоғам қайраткерлерінің сөзі), кәсіби (мысалы, журналистердің, академиялық, педагогикалық, сарапшылар қоғамдастықтарының әлеуметтік желілердегі сөзі) және тұрмыстық коммуникацияда да (отбасында, ерлі-зайыптының, балалардың, әріптестердің әңгімесінде және көшедегі, көліктегі және тағы басқа жердегі бейресми қарым-қатынаста) қолданылады.

«Өшпенділік тілі» «сары баспасөзде» ғана емес, әжептәуір сыйлы, беделді медиабасылымдарда да кездеседі. Оны қолданудың қаупі көзге көрініп тұрады. Қаупі - «өшпенділік тілі» демократия құндылықтарын (біреуге абстракт немесе жат), адам құқықтарын, толеранттық пен мәдениетаралық диалогты елемейтіні ғана емес, жеккөрініштің себебінен қандай да бір қылмысқа итермелейтіні де.

«Өшпенділік тілін» зерттеуші Юлия Щербинина: «Өшпенділік тілі» ешкімге білдірмей, қазіргі коммуникацияның әмбебап тіліне айналады, тұрмыстағы қарым-қатынас деңгейі-

інен әлеуметтік жинақтау деңгейіне дейін жылдам көтеріледі, шекара мен аумақ дегенді білмейді, себебі бүкіл сөйлеу кеңістігін, коммуникацияның барлық саласын түгел жайлайды», — дейді. Автордың айтуынша, бұған «жаһандану дәуірінде этнос пен аумақтың шекарасы, бірегейліктің, айырмашылықтың жойылуы» себеп.

Жастар «өшпенділік тілін» тасымалдаушы болмауды үйрене ала ма, олар «өшпенділік тілінің» құрығына ілікпей, құрбаны болмай жүре ала ма? Коммуникациямызда ондай тілді қолданбауды қалай ескерте аламыз? «Өшпенділік тілін» лингвистика, медиа, коммуникациялар, құқық салаларының маманы болмай-ақ байқау, ескерту, жою мүмкін бе? «Өшпенділік тілін» анықтау (көру, есту), әшкерелеу не себепті маңызды?

Біріншіден, «өшпенділік тілі» этносына, сеніміне, жыныстық және гендерлік бірегейлігіне, жасына, біліміне, мәртебесіне, тұратын жеріне, тағы басқасына қарамастан кез келген адамды айналып өтпеуі мүмкін.

Екіншіден, «өшпенділік тілі» лексика құралдарының, яғни тікелей, ашық немесе жасырын сөйлеу агрессиясын білдіретін және негатив баға беруден тұратын фразалардың жиынтығы екенін ескерген маңызды. 2018 жылғы қыркүйекте Қырғызстан әншісі Зере «Қыз» аталатын әннің клипін шығар-

ды. Оның эні қыздарға қалай өмір сүру керек екенін айтпау туралы. Әлеуметтік желі қолданушыларының арасында оны айыптағандар көп болды: сырт келбеті мен киімін сынаудан бастап, күш көрсетемін деп қорқытуға дейін.

«Өшпенділік тілін» зерттеушілердің пікірінше, қазіргі заманғы тіл білімінде «өшпенділік тіліне» жатқызуға болатын лексика құралдары екі топтан тұрады. Ондай сөздер дүниежүзінің кез келген тілінде бар. Бірінші топқа жағымсыз баға беруді білдіретін лексика жатады: стилистика жағынан төмендетілген лексика, окказионал сөздер, агрессиялы метафора және басқа. Екінші топқа дискурсив құралдар, мысалы, жағымсыз ақпаратты бір-жақты қолдану, күлкі етуге ауысатын ирония, тағы басқасы жатады.

Мұндай лексиканы білу, оны әлеуметтік желідегі қысқаша пост болсын, саяси плакат, журналист материалы, саясаткердің, қоғам қайраткерінің көпшілікке арналған сөзі немесе қарапайым азаматтың асханадағы сөйлегені болсын, кез келген мәтіннен көре, оқи, ести білу «өшпенділік тіліне» ұшырасып отырғанымызды түсінуге және, әлбетте, әрекет етуге септігін тигізеді.

Үшіншіден, «өшпенділік тілін» ескерту әдістері оның классификацияларына сүйенеді, ол классификациялар туралы осы курс барысында білген едіңіздер.

Зорлық-зомбылықты ақтайтын немесе зорлық-зомбылыққа, дискриминацияға тікелей немесе делдалсыз және жалпы ұрандарды қолданып үндейтін, сонымен бірге зорлық-зом-

былық пен дискриминацияға жасырын үндейтін сөздерді естісек, көрсек немесе оқысақ, онда біз «өшпенділік тілімен» бетпе-бет келіп отырмыз. Мысалы, бүгінде әлеуметтік желілерде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы журналистік материалдарға жазылған пікірлерден «өзі кінәлі» деген сөздермен сипатталатын танымал ойды кездестіреміз. Мұндай тіл орамдары «өшпенділік тілі» деп есептеледі, себебі зорлық-зомбылықты ақтап тұр.

Басқа мысал. Тәжікстан интернет-сегментінде тәжік-қытай зауыттарының бірінде Қытай азаматы қайтыс болғаны талқыланған кезде «Олар — мамандар, қара жұмысшы емес, оның үстіне, бұл зауыт Қытайдың ақшасына салынған», «Жергілікті халықтан шыққан мамандар дайын болуы керек» деген фразаларды айтқан комментаторлар болды. Бұл жағдайда адамдардың белгілі бір этносқа жататын тұтас тобы «өшпенділік тіліне» ұшырады.

Бүгінде саясаткерлердің кейбірінен немесе қарапайым азаматтардан дискриминация мен зорлық-зомбылықтың тарихи жағдайларын ақтайтын сөздер мен белгілі бір этнос тобы қылмысқа бейім деген тұжырымдарды жиі естуге болады. Мұндай сөзде «өшпенділік тіліне» жатады. Елдеріміздегі қандай да бір әлеуметтік, азаматтық топтың беделін түсіру үшін олардың басқа елдің азаматтарымен, шетелдің саяси және мемлекеттік құрылымдарымен байланысы бар деп айту да — «өшпенділік тілі». Осы жерде Қырғызстан кейсін еске түсіруге болады: жергілікті саясаткерлер азаматтық ұйымдар мен азаматтық қоғам жетекшілерінің және құқық қорғаушы-

лардың кейбірін «шетел агенті» деп атаған еді. Бұл гипотезаны кейбір БАҚ іліп әкетіп, Қырғыз Республикасының бүкіл азаматтық секторының сенімнен айырылуына себеп болды.

«Өшпенділік тіліне» қандай да бір этнос тобының материалдық байлық, билік құрылымдарына өкілдік ету және тағы басқа жөнінен үйлесімсіз артықшылығы бар екенін айту мен белгілі бір әлеуметтік топтың қоғамға, мемлекетке және басқаларға жағымсыз әсері бар деп айыптау да жатады.

БАҚ-та жиі айтылатын «коронавирус — Қытай вирусы» деген пікір де «өшпенділік тіліне» жатады. Ондай тұжырым «бәріне қытайлар кінәлі» деген көзқарасқа себеп болады, ал вирус белгілі бір ұлтқа тиесілі болмайтыны анық. Қазір осы себепті азиат келбетті адамдар қудалауға ұшырап жатады.

Бүгінде бұқаралық ақпарат құралдарымыздан зорлық-зомбылыққа үндейтін лексикадан, тіл тигізетін терминологиядан және теріс түсініктен бас тарту мысалдарын да көруге болады. Мысалы, елдеріміздегі кейбір бұқаралық ақпарат құралы ЛГБТИК-қоғамдастық өмірі мен мүгедектігі бар адамдар туралы сауатты материалдар жариялайды. Өкінішке қарай, олар — көбіне ел астаналарындағы ақпарат құралдары. Өңірлерде әлі сол көңіл көншітпейтін ахуал байқалады. Бұл ең әуелі аймақтағы журналистердің арнайы дайындығы болмағанына байланысты.

Интернет-журналистика мен әлеуметтік желілерде жағдай қиындау. «Өшпенділік тілі» әлі де көп әрі жиі кездеседі. «Өшпенділік тілімен» қалай күресу керек, оған қалай әрекет ету керек?

Біріншіден, қазір «өшпенділік тілін» тауып алып, күресетін онлайн сервистер мен алгоритмдер бар екенін білу керек. 2020 жылы Қырғыз Республикасында Hatespeech.kg сайты жасалды, онда жергілікті БАҚ-тың «өшпенділік тілін» қолдануына талдау жасалған. Сервистің көмегімен кез келген мәтінді алып, «өшпенділік тілі» бар-жоғын тексеруге болады. Сайтта барлық азаматқа, әсіресе журналистерге көмегі тиетін «Тексеру» функциясы жасалған. Тексеруден кейін мәтіннің реңкін растайтын сөздер тізімі де беріледі.

Екіншіден, рас ақпаратты фейктен ажырата алу керек. Бүгінде елдерімізде деректерді тексеретін онлайн сервистер жұмыс істеп тұр, оларды БАҚ пен әлеуметтік желілерде жалған ақпаратқа жол бермеу үшін журналистер жасаған. Бұл ресурстар барлық адамның арнайы тренингілер мен семинарларда ақпаратты тексеру дағдыларын меңгеруіне мүмкіндік береді. Ақпаратты тексеретін онлайн ресурс — Factcheck.kz ең бірінші Қазақстанда 2017 жылы пайда болды. Бір жылдан соң Қырғыз Республикасында Factcheck.kg ашылды. Кейінірек ондай ресурстар Өзбекстан мен Тәжікстанда жасалды. Оның бәрі — International Fact-Checking Network (IFCN) халықаралық фактчекинг желісінің мүшесі.

Журналистік материал болса да, әлеуметтік желідегі жарияланым болса да, ақпаратпен жұмыс істегенде әркім фактіні олардың интерпретациясынан ажырата алуы керек. Бұл да — «өшпенділік тіліне» қарсы тұру инструменттерінің бірі. Ақпаратты қолданатын, тұтынатын кез келген адам «өшпенділік тілінің» белгілі бір құралдары не әдейі (өшпенділіктің кез келген түріне арнайы үндеу), не абайсызда (мысалы, журналистің тіл құралдарын ұқыпсыз қолдануы) қолданылуы мүмкін екенін түсінуі керек. Зерттеуші Галина Кожевникованың пікірінше, журналист қателерінің типологиясы мынадай:

- ұқыпсыздық,
- тақырыпты немесе анонсты дұрыс жазбау,
- стилистикадан шатасу,
- әлеуметтік проблематика мен этнос риторикасын араластыру,
- адамдардың этносына қарап, азаматтығын мойындамау және тағы басқа.

Тілді осылай ұқыпсыз қолдану да «өшпенділік тіліне» ұрындыруы мүмкін.

Интернет кеңістігінде «өшпенділік тілі» өте көп екенін бұған дейін де айттық. Мұндай лексикаға қарсы тұруға болады. Article 19 халықаралық үкіметтік емес ұйымының «Интернетте «өшпенділік тіліне» қалай қарсы тұру керек?» деп аталатын қысқаша кеңесін оқып шығыңыздар.

ИНТЕРНЕТТЕ «ӨШПЕНДІЛІК ТІЛІНЕ» ҚАЛАЙ ҚАРСЫ ТҰРУ КЕРЕК: ҚЫСҚАША КЕҢЕС

- Жеккөрініш риторикасынан зардап шеккендерді қолдаңыз. Оларды қолдайтын пікір жазыңыз, тілектес болыңыз.
- Дәлел келтіріңіз. Желіде адамдар туралы мифтер, стереотиптер болуы мүмкін. Көпшілік ол өтірік екенін білмеуі мүмкін, бірақ фактімен мифтерге күмән келтіре алады.
- Төзімді, сабырлы болыңыз. Жек-

көрініш пен қорлау риторикасын қолданып жауап жазуға арандатса да, берілмеңіз. Я ұстамды болыңыз, я әлеуметтік желідегі ондай дискуссияларға мән бермеңіз.

- Үшіншіден, «өшпенділік тіліне» ақпарат таратып қарсы тұруға болады. Мысалы, «өшпенділік тілі» қолданылған: қате лексикасы, стереотиптері, стигматизациясы мен дискриминациясы бар мәтін оқып, сюжет көрсеңіз, оны жазған журналiske, редакторға, әлеуметтік желідегі пост авторына айтып, мәтіннің негатив мәнеріне, баяндалуына назар аудартуыңыз керек, пікіріңізді «келісім тілінде» жеткізуіңіз керек. Сонда «өшпенділік тілін» көп адам байқап, оған мән береді. Сонда «өшпенділік тіліне» ұшыраған қоғамдастықты өзгелер де байқайды, БАҚ болса, аудиториясы арасында азшылық барын, оларға тіл тигізбеу керек екенін түсінеді.

Біз журналистердің мақаласында тұрғылықты мекенжайы жоқтар («бомж» сөзінің негатив реңкі бар) немесе мүгедектігі бар адамдар немесе ЛГБТИК-қоғамдастық өкілдері немесе еңбек мигранттары туралы (журналистер «гастарбайтер» деп жатады) дұрыс сөз қолданылмайтынын жиі байқаймыз.

БАҚ-та «өшпенділік тіліне» жол бермеу үшін журналистер үйреншікті лексиконын өзгертіп, дұрыс лек-

сиканы меңгеріп, журналистиканың этика принциптерін ұстанып, өзін үнемі жетілдіріп отыруы керек. Журналистика бүгінде биліктің маңызды институттарының бірі ретінде азаматтардың ой-санасына «өшпенділік тілі» орнығуына қарсы тұруға міндетті. Сонда ғана азаматтық қоғаммен және мемлекет билігімен серіктестікте, мектептермен, университеттермен, колледждермен бірге медиа және ақпарат бойынша сауат принциптерін насихаттай отырып, қоғамдағы шиеленісті, сөйлеу агрессиясын еңсеруге және жоюға болады, бұл біздің аймақтағы көпұлтты мемлекеттердің тұтастығы мен ынтымағын нығайтуға ықпал етеді.

Медиа және ақпарат сауаты саласындағы халықаралық және ұлттық сарапшылардың бәрі «өшпенділік тіліне» әрекет етудің және онымен күресудің озық амалы халыққа тұрақты білім беру деген пікірді қолдайды. «Жеккөрініш тілімен» күрестің бұдан басқа амалдары:

- сөз бостандығы, теңдік және алалау құқығы қорғалатын орта қалыптастыру;
- БАҚ-тың теңдігі мен әралуандығын қамтамасыз ету;
- азаматтардың төзбеушілікке қарсы жария мәлімдеме жасауы.

Article 19 халықаралық ұйымының жеккөрініш риторикасы бойынша сарапшысы Йоанна Шиманьска Қырғызстан ақпарат құралымен арадағы сұхбатында «өшпенділік тілімен» күресте мемлекеттің көмегі өте маңызды» екенін айтты.

Мәдениеттанушы Оксана Мороз «ПостНаука» жобасындағы видео-

дәрістерінің бірінде тыңдарманға «өшпенділік тіліне» қалай тосқауыл қоюға болатыны жөнінде ойын айтты: «Дүниежүзінде адамдарды Hate Speech-тен қорғаудың екі шешуші тәсілі бар. Бірінші тәсілінің күші аз, онша табысты емес, ол қоғамдық тәртіпті реттеу амалдарымен байланысты, коммуникация мен көпшілік алдындағы жүріс-тұрыс аясын адамдарға тіл тигізетін интенцияны емес, жеккөрініштің өзін көрсетуге ты-йым салатындай етіп тарылту. Бұл тәсіл өте нашар жұмыс істейді, себебі қандай да бір нақты сөз өте көп адамға әсер еткенін дәлелдеу қиын, яғни бұл жағдайда жекелей бір сөз бойынша айыптау қиын, ол сол жайттың бұқаралық, саяси сипатына қатты әсер етпеуі мүмкін. Екінші жағынан, барлық бұқаралық кеңістікті реттейтін емес, қорлаудан, ар-намыспен қадір-қасиетті кемсітетін түрлі қылмыстан сақтандыру арқылы белгілі бір адамдарды ғана қорғайтын амалдар бар».

«Өшпенділік тілінің» кез келген түрінен қорғайтын маңызды инструмент – медиа және ақпарат бойынша сауат. Осы сауат пен ақпарат мәдениетінің белгілі бір деңгейін меңгерген кез келген азамат негатив әсерден өзін ғана емес, төңірегіндегі өзгелерді де, қоғамды да, мемлекетті де, дүниежүзін де қорғай алады. Күн сайын ақпараттың, соның ішінде цифр түріндегі ақпараттың адамға әсері артып жатыр.

2007 жылы ЮНЕСКО ұсынған медиа және ақпарат бойынша сауат кешенді ұғымы – бүгінде адамның цифр дүниедегі негізгі құқығы. Бұған дейін айтылған фактчекинг пен ақпаратты ешкімге ешқандай зиян келтірмей,

заңнама мен этика нормаларына сай мейлінше өнімді әрі адам құқықтарын ескеріп оқу, талдау, бағалау, қолдану, жасау және тарату – медиа және ақпарат бойынша сауаттың шешуші инструменттері және ХХІ ғасырдағы қажет дағдылар.

«Өшпенділік тілінен» құтылуға, оны сөзімізден жоюға, оны «келісім тіліне», диалогқа айналдыруға болады. Әсіресе күрделі тақырыптар мен мәселелерді талқылағанда. Ресейдің көрнекті филологы Светлана Тер-Минасова: «Тіл дұрыстығы индивидуумның сезімі мен абыройына нұқсан келтіретін, үйреншікті әдепсіздікпен және/немесе бірбеткейлікпен оның құқықтарына қысым жасайтын сөз саптау орнына жаңа тәсілді табуға тырысудан байқалады...», – деген. Әрқайсымызға Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының бірінші бабында айтылған барлық адамның теңдігі туралы негізгі принципті және естен шығармау керек: «Барлық адам тумысынан азат және қадір-қасиеті мен құқықтары тең болып дүниеге келеді. Адамдарға ақыл-парасат, ар-ождан берілген, сондықтан олар бір-бірімен туыстық, бауырмалдық қарым-қатынас жасауға тиіс». Әділдік пен теңдік принципінің ең түпкі мағынасының негізінде осы қағида жатыр.